

Recenzje

Inspektor Edward Okulski „Wacław”, podpułkownik WP, oficer Straży Granicznej

Autor niniejszej publikacji od wielu lat prowadzi badania naukowe w zakresie historii polskich formacji granicznych w czasach II Rzeczypospolitej. Analizując na kartach wielu artykułów system ochrony południowej granicy II RP, starał się pokazywać historię osób, które z narażeniem własnego życia i zdrowia przyczyniły się do poprawy stanu bezpieczeństwa na pograniczu. Jest to ważne, gdyż dziś są to osoby w znacznej większości zapomniane przez współczesną historię, o których nie pamięta się z różnych przyczyn. Jedną z nich jest brak wystarczających źródeł archiwalnych, na podstawie których autorzy publikacji mogliby kształtować wizerunek postaci, tworzyć wokół nich narrację historyczną zgodnie z kanonami współczesnej biografistyki.

Inspektor SG Edward Okulski to kolejna postać, której historię warto upamiętnić i przybliżyć szerszemu gronu czytelników. Inspektor SG, pełniąc służbę w Straży Granicznej na różnych stanowiskach kierowniczych, przez 10 lat wykonywał zadania w zakresie ochrony granicy, mając tym samym bezpośredni wpływ na stan bezpieczeństwa wewnętrznego II RP. Na początku rozważań warto postawić pytanie, kim był opisywany oficer, czym się zasłużył dla Rzeczypospolitej, że w wydawnictwie pamiątkowym z okazji dziesięciolecia istnienia Straży Granicznej w spisie odznaczonych funkcjonariuszy SG został wymieniany aż czterokrotnie¹. Odpowiedzią na te pytania jest życiorys inspektora SG Edwarda Okulskiego. Podstawą do opracowania jego biogramu były: wspomnienia rodzinne, materiały pochodzące z domowego archiwum rodziny Okulskich,teczka personalna przechowywana w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, wniosek o nadanie orderu *Virtuti Militari* zachowany w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie oraz wycinki przedwojennej prasy. Założony cel udało się również zrealizować dzięki nawiązaniu osobistych relacji z Pawłem Okulskim, wnukiem Edwarda Okulskiego.

¹ *Spis odznaczonych oficerów i szeregowych Straży Granicznej, [w:] Na straży granic Rzeczypospolitej. Wydawnictwo pamiątkowe z okazji X-lecia Straży Granicznej 1928–1938, Warszawa 1938, s. 101, 102, 105, 107.*

Inspektor SG Edward Okulski, ppłk Wojska Polskiego urodził się 13 lipca 1891 r. w Wieliczce, jako syn Jana i Marii z d. Włodarczyk, Był wyznania rzymsko-katolickiego. Z zawodu rolnik, przy czym w ankiecie personalnej sporządzonej w wojsku widnieje zapis, z którego wynika, że z zawodu był też nauczycielem. Zamieszkiwał osadę Marysin, powiat nowogródzki.

Edward Okulski po ukończeniu szkoły powszechnej w Wieliczce wstępuje do gimnazjum w Krakowie, skąd po pierwszym roku przenosi się do prywatnego męskiego Seminarium Nauczycielskiego w Bielsku. Jak wspominał po latach: „szkole tej zawdzięczam silne rozbudzenie uczuć patriotycznych i nienawiści do zaborców”. Po czterech latach nauki występuje z seminarium i powraca do rodzinnego miasta, gdzie przygotowuje się do matury. W latach 1912 i 1913 próbuje eksternistycznie zdać maturę w gimnazjum w Wieliczce. Od 1912 r. bierze aktywny udział w ruch niepodległościowym, działając w drużynie Sokoła w rodzinnej miejscowości.

7 sierpnia 1914 r. wraz z plutonem z Wieliczki, którym dowodził plut. Bolesław Szpunar, wstępuje do I Brygady Legionów Polskich², gdzie otrzymuje przydział na stanowisko dowódcy plutonu do 5 Batalionu. 12 lutego 1916 r. zostaje mianowany na dowódcę plutonu karabinów maszynowych w 1 Pułku Piechoty Legionów. Warto

podkreślić, że awans ten zaważył na dalszej jego karierze w Wojsku Polskim, gdzie dowodził pododdziałami obsługującymi karabiny maszynowe. 6 lutego 1915 r.³ za zasługi na polu walki zostaje odznaczony austriackim srebrnym medalem waleczności II klasy (tzw. małym). Wraz z „Brygadą” przechodzi szlak bojowy, który w lipcu 1917 r. kończy pierwszy epizod walki o Niepodległą. Po kryzysie przysięgowym w 1917 r. oraz rozwiązaniu Legionów Pol-

skich przez władze austriackie, będąc obywatelem monarchii austro-węgierskiej, 1 września 1917 r. otrzymuje przydział do Twierdzy Przemyśl. Z Przemyśla zostaje skierowany na front włoski do Grupy Wyszkozenia Kras, gdzie jako jednoroczny sierżant zostaje wcielony do 20 Galicyjskiego Pułku Piechoty Księcia Pruskiego Henryka

² Nazwisko Edwarda Okulskiego zostało wymienione w spisie strzelców (poz. 9), którzy wyruszyli w pole z Wieliczki 7 sierpnia 1914 r. w tzw. plutonie wielickim. Zob. J. Hojarczyk, *Związki strzeleckie w obwodzie Wielickim 1912–1914*, Warszawa 1939, s. 73.

³ Medal został nadany E. Okulskiemu za wybitne męstwo, jakie okazał podczas bitwy pod Łowczókiem, którą I Brygady Legionów stoczyła na terenie Małopolski 22–25 grudnia 1914 r., walcząc po stronie Austro-Węgier z wojskami armii rosyjskiej podczas kontrofensywy dowodzonej przez gen. Radko Dimitriewa.

jako dowódca plutonu KM. 23 marca 1918 r. zostaje przeniesiony do 46 Batalionu w 13 Pułku Piechoty.

We wrześniu przebywa na urlopie wypoczynkowym w rodzinnej miejscowości w Wieliczce. Podczas urlopu choruje na malarię, na leczeniu przebywa od 24 września 1918 r. w Szpitalu Garnizonowym nr 15 w Krakowie. Okres jego rekonwalescencji przeciąga się do 2 listopada 1918 r., co powoduje, że nie powraca już do służby w armii zaborczej. Służbę w cesarsko-królewskim wojsku kończy w stopniu sierżanta⁴.

Przebieg służby w Wojsku Polskim

13 listopada 1918 r. jako ochotnik wstępuje do Wojska Polskiego. Początkowo służy jako instruktor karabinów maszynowych w 5 Pułku Piechoty Legionów w Radymnie. W grudniu 1918 r. otrzymuje awans na pierwszy stopień oficerski podporucznika. 12 marca 1919 r. zostaje skierowany do 1 Pułku Piechoty Legionów, gdzie otrzymuje przydział na stanowisko służbowe dowódcy 2 kompanii karabinów maszynowych w II Batalionie. Kompanią tą dowodzi do 2 czerwca 1920 r.⁵ Bierze udział w walkach o Niepodległą, walcząc na wschodzie z Bolszewikami, wyzwala Wilno i Wileńszczyznę, a także w kampanii łotewskiej, odbijając Dyneburg. Podczas walki o Dyneburg (bitwa o Dźwińsk) 27 września 1919 r. zostaje ranny w prawą rękę⁶.

Wraz z pułkiem bierze udział w Bitwie Warszawskiej, a następnie w pościgu za ustępującą armią czerwoną. Podczas bitwy pod Drohiczynem 19 sierpnia 1920 r. ppor. Edward Okulski, dowodząc II Batalionem 1 Pułku Piechoty Legionów wzmocnionym baterią artylerii, zajmuje most nad Bugiem oraz rozbija sztab 17 Dywizji Strzelców w Drohiczynie. Odpiera zorganizowany przez Sowietów kontratak i ponownie opanowuje miasto Drohiczyn, biorąc do niewoli ponad 400 jeńców. Postawa ppor. Edwarda Okulskiego kierującego II Batalionem 1 Pułku Piechoty Legionów podczas walk pod Drohiczynem została dostrzeżona i nagrodzona przez przełożonych nadaniem mu srebrnego orderu *Virtuti Militarii*.

We wniosku o nadanie orderu bezpośredni przełożony Edwarda Okulskiego dowódca pułku kpt. Zygmunt Wenda stwierdził: „ppor. Edward Okulski w z. dowódca II batalionu 1-ego p. leg. kieruje batalionem i wykonuje najcięższe zadania poruczone pułkowi od dnia 17 sierpnia 1920 do zajęcia Białegostoku. W czasie jego dowodzenia batalion w nader ciężkich warunkach wywiązuje się z powierzonego mu zadania, (...) w akcji pod Drohiczynem prowadzi osobiście kontratak, wypierając

⁴ Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Sikorskiego (dalej: IPMS) w Londynie. Zespół akt okresu międzywojennego. Przebieg służby poświadczył 13 lutego 1933 r. ppłk Emil Fildorf, ówczesny zastępca dowódcy 1 Pułku Piechoty Legionów. Akta osobowe nadkomisarza Edwarda Okulskiego, sygn. akt nr AI.9/1/32, k. 5.

⁵ A.J. Borkiewicz, *Dzieje 1-go Pułku Piechoty Legionów. Lata wojny polsko-rosyjskiej 1918–1920. Tom I*, Warszawa 1929, s. 30, 44.

⁶ *Ibidem*, s. 295.

nieprzyjaciela z jego dogodnych, a silnie bronionych pozycji. Tym samym przyczynił się do utrzymania miasta i przeprawy przez Bug⁷.

Po zakończeniu bitwy pod Drohiczyńem ppor. Okulski bierze udział w wyzwoleniu spod okupacji sowieckiej Białegostoku, w bitwie pod Niemnem i Lidą oraz w działaniach pościgowych na Nowogródzczyźnie. Z chwilą zakończenia działań wojennych na wschodzie 20 lutego 1921 r. zostaje komendantem miasta Mołodeczno, a następnie dowódcą Samodzielnego Batalionu Osadniczego. Po roku służby na tym stanowisku 15 marca 1922 r. zostaje zdemobilizowany z wojska i przeniesiony w stopniu kapitana do rezerwy⁸. Decyzja o demobilizacji E. Okulskiego kończy jego pierwszy siedmioletni okres służby w mundurze. Szczegółowy przebieg jego służby w odrodzonym Wojsku Polskim prezentuje Tabela 1.

Osiedlając się jako osadnik wojskowy na kresach wschodnich, prowadzi gospodarstwo w osadzie wojskowej Marysin leżącej na terenie powiatu Nowogródzkiego⁹. Ciężkie warunki bytowe, jakie cechują w tamtym okresie polskich osadników wojskowych na kresach, powodują, że po trzech latach postanawia porzucić pracę na roli. Poszukując stałego źródła utrzymania, swoją przyszłość widzi ponownie w zawodowej służbie wojskowej. Edward Okulski, będąc zasłużonym na polu walki żołnierzem 1 Brygady Legionów Polskich, oficerem rezerwy oraz kawalerem *Virtuti Militari*, ma wszystkie atuty, aby ponownie rozpocząć służbę w wojsku. 24 marca 1925 r. otrzymuje przydział na stanowisko dowódcy 4 kompanii w 79 Pułku Piechoty¹⁰ w Słoninie. W trakcie służby odbywa czteromiesięczne przeszkolenie dla młodszych oficerów piechoty w Chełmie, który ukończy z wynikiem dobrym. 25 września 1925 r. po zakończeniu kursu i powrocie do macierzystej jednostki zostaje przesunięty na stanowisko adiutanta I batalionu. Cechy osobiste oraz wojskowa przeszłość, a zwłaszcza dawne zasługi, wpływają negatywnie na postrzeganie jego osoby przez przełożonych. Z opinii zatwierdzonej przez gen. bryg. Jana Tabczyńskiego, ówczesnego dowódcy 20 Dywizji Piechoty, której podlegał 79 P.P., wynikało, że kpt. Edward Okulski posiadał wygórowaną ambicję osobistą, jest przeciętnym oficerem i nie nadaje się na wyższe stanowisko służbowe¹¹. Być może ta negatywna opinia miała wpływ na to, że po

⁷ CAW w Warszawie. Kolekcja Akt personalnych i Odznaczeniowych. Wniosek o odznaczenie orderem *Virtuti Militari* w myśl Uchwały Kapituły Tymczasowej z dnia 23 stycznia 1920 ppor. Edwarda Wacława Okulskiego, sygn. akt nr I. 482.57-476,VM, k. 6.

⁸ Nazwisko kpt. Edwarda Okulskiego zostało wymienione wśród oficerów rezerwy w korpusie piechoty pod pozycją 305 w dodatku do dziennika personalnego nr 1/22. *Druga lista oficerów rezerwowych WP*, s. 3, w posiadaniu autora.

⁹ Zgodnie z zapisem art. 1 i art. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1920 r. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego (Dz. U. z 1921 r. nr 4, poz.18) kpt. Edward Okulski otrzymał ze skarbu państwa na własność ziemię rolną o powierzchni 27 ha wydzieloną z majątku Marysin oraz ok. 5 ha wydzieloną z majątku Zaolesze, położonych w gminie Szczorse, na terenie powiatu nowogródzkiego, województwo nowogródzkie.

¹⁰ IPMS w Londynie. Zespół akt międzywojennych. Akta osobowe nadkomisarza Edwarda Okulskiego, sygn. akt nr AI.9/1/32, k. 4.

¹¹ Z informacji uzyskanej od P. Okulskiego wynika, że prawdopodobnie jednym z powodów zwolnienia kpt. Edwarda Okulskiego z Wojska Polskiego w 1927 r. był konflikt z jego przełożonym, na co wskazują różne oceny oficera przez przełożonych różnego szczebla. Potwierdzeniem tej tezy są adnotacje służbowe znajdujące się w opinii służbowej za okres służby w 79 Pułku Piechoty.

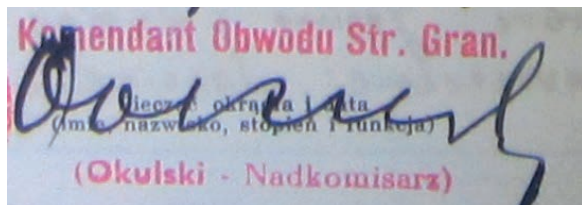
ponad roku służby 31 maja 1926 r. kpt. Okulski zostaje przeniesiony do rezerwy bez podania przyczyny tej decyzji. Co ciekawe, będąc już w rezerwie, w maju 1927 r. zostaje powołany na półtoramiesięczne ćwiczenia wojskowe przeznaczone dla oficerów rezerwy do 79 Pułku Piechoty, tj. do jednostki wojskowej, z której został rok wcześniej zwolniony.

Tabela 1. Przebieg służby nadkomisarza Okulskiego w WP w latach 1918–1922

Stopień wojskowy	Czasookres służby		Określenie zmiany przydziału służbowego	Stanowisko służbowe w WP
	od	do		
podporucznik	13 listopada 1918 r.	4 marca 1919 r.	przydział	5 P.P. Leg, kadra instruktorów KM
podporucznik	5 marca 1919 r.	12 kwietnia 1919 r.	zmiana przydziału	1 P.P. Leg, kadra instruktorów KM, dowódca kompanii
podporucznik	13 kwietnia 1919 r.	30 czerwca 1920 r.	zmiana funkcji	dowódca 2 KKM/ 1 P.P. Leg.
porucznik	1 lipca 1920 r.	15 sierpnia 1920 r.	zmiana funkcji	dowódca 5 komp. 1 P.P. Leg.
kapitan	16 sierpnia 1920 r.	16 grudnia 1920 r.	zmiana funkcji	po. dowódcy II Batalionu, 1 P.P. Leg.
kapitan	20 lutego 1921 r.	22.03.1921	zmiana funkcji	dowódca m. Mołodeczno
kapitan	23 marca 1921 r.	14.02.1922	zmiana funkcji	dowódca Samodzielnego Batalionu Osadniczego 1 DP Leg.
kaptan	15 marca 1922 r.		zwolniony do rezerwy	przeniesiony do rezerwy, Dz. Pers. nr I/22

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Karty Ewidencyjnej kpt. E. Okulskiego*. Akta osobowe nadkomisarza Edwarda Okulskiego, IPMS w Londynie, sygn. akt nr AI.9/1/32, k. 5- 6.

Przebieg służby w Straży Granicznej

Poszukując państwowej posady, Edward Okulski swoje zainteresowania kieruje w stronę Straży Granicznej, która na przełomie lat 1928/1929 przechodzi transformację strukturalną i poszukuje oficerów z wojska,

którym można by było powierzyć stanowiska kierownicze w podległych jednostkach granicznych. Ubiegając się o przyjęcie do służby w Straży Granicznej, każdy kandydat musiał się posiadać nieposzlakowaną opinię, jak również zaświadczenie o niekaralności. W związku z tym na prośbę Komendy Straży Granicznej w lutym 1929 r. z Dowództwa Okręgu nr IX w Brześciu nad Bugiem napłynęła opinia na temat Edwarda Okulskiego, z której wynikało: „kpt. rez. Okulski Edward (zam. w Nowogródku) opinią pod względem politycznym i moralnym cieszy się bardzo dobrą”. Zdaniem szefa sztabu DOK nr IX ppłk Jana Korcozewicza (sporządzającego opinię) posiadał odpowiednie kwalifikacje moralne i był godny zaufania do służby w Straży Granicznej. Po zakończeniu procedury rekrutacyjnej kapitan Edward Okulski zostaje przyjęty w stopniu komisarza do służby granicznej i skierowany na granicę polsko-niemiecką do Pomorskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej w Czersku. Tam rozpoczyna się kolejny, trwający ponad 10 lat etap w jego życiu zawodowym.

29 czerwca 1929 r. składa przysięgę w siedzibie Inspektoratu Okręgowego Służby Granicznej w Czersku, a świadkiem zaprzysiężenia jest inspektor Dunin-Wąsowicz. Z dniem 1 lipca 1929 r. zostaje przyjęty do służby w Straży Granicznej na grani-

cy polsko-niemieckiej w Komisariacie Kamień, IG Chojnice, Pomorski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej. 7 lipca 1929 r. zostaje mianowany kierownikiem Komisariatu Kamień, a 14 kwietnia 1932 r. na wyższe stanowisko służbowe, zostając po. kierownikiem Inspektoratu Granicznego Tczew. 16 listopada 1933 r. zostaje mianowany na stopień nadkomisarza, a 24 maja 1939 r. przez Ministra Skarbu Polskim – Inspektorem Celnym w Wolnym Mieście Gdańsk.

17 lipca 1939 r. nadkom. Edward Okulski po niespełna dwóch miesiącach pobytu w Gdańsku z nieznanых powodów na podstawie rozkazu personalnego komendanta głównego nr 3753/39 zostaje przeniesiony na stanowisko komendanta Obwodu SG Jasło¹². Z treści rozkazu personalnego wynika, że został przeniesiony z Po-

¹² AS w Szczecinie. Zespół Akt Komendy Straży Granicznej. Rozkaz nr 6 dnia 28 lipca 1939 r. Komendanta Głównego Straży Granicznej. Rozkazy Komendy Straży Granicznej, sygn. akt nr 187/41, k. 3.

morskiego Okręgu Straży Granicznej, a nie z Inspektoratu Ceł w Wolnym Mieście Gdańsk.¹³ Na stanowisku komendanta Obwodu SG Jasło pozostaje aż do wybuchu II wojny światowej.

Pełniąc służbę w SG, był dobrze oceniany przez przełożonych. Charakteryzując cechy indywidualne Okulskiego, w listopadzie 1938 r. komendant Pomorskiego Okręgu Straży Granicznej odnotował następującą uwagę: „żyje pamięcią znacznych zasług wojennych, dzięki czemu dzisiejszą pozycję traktuje jako niewystarczającą (...). Poza tym inteligentny, energiczny, pewny siebie i stanowczy. Służbę pojmuje ideowo. Ambitny i dbały o powierzony Obwód”¹⁴. Edward Okulski, kierując Inspektoratem SG w Tczewie, bierze aktywny udział w życiu powiatu, gdzie cieszy się zaufaniem i szacunkiem miejscowej społeczności. W tym czasie sprawuje funkcje społeczne, m.in. prezesa Koła Przyjaciół Strzelca w Tczewie oraz członka powiatowego zarządu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PFiPW). Działalność społeczna na rzecz tczewskiej społeczności lokalnej znajduje potwierdzenie w licznych artykułach prasowych z tamtego okresu. Z informacji zawartej w notatce prasowej z 28 lutego 1932 r. wynika, że został wybrany do zarządu powiatowego Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej¹⁵. Kolejny anons prasowy z 9 października 1932 r. informuje, że wraz z kpt. Niemcem, obwodowym komendantem Przysposobienia Wojskowego, nadzorował zawody okręgowe Związku Strzeleckiego o Państwową Odznakę Sportową, które zakończyły się zabawą taneczną¹⁶. W marcu 1936 r. jego działalność społeczna zostaje nagrodzona. Decyzją dyrektora Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego zostaje odznaczony honorową odznaką komendancką¹⁷ za działalność na rzecz rozwoju powiatowej organizacji PFiPW.

¹³ Zastanawiające jest, co było przyczyną zmiany w lipcu 1939 r. wcześniejszego przydziału służbowego nadkom. Okulskiego z WM Gdańsk do Obwodu SG Jasło. Znając pragmatykę przedwojennej SG, powody tego zdarzenia mogą być dwa. Pierwszy to podjęte starania przez samego zainteresowanego o zmianę przydziału służby z Gdańska na inną jednostkę graniczną znajdującą się na terenie II RP. Być może, oczekując na zmianę przydziału służbowego w Tczewie, nie rozpoczął w ogóle służby w Ekspozyturze Ceł w WM Gdańsk. Drugi powód – co wydaje się bardziej prawdopodobne – przeniesienie nadkom. Okulskiego z Tczewa do Gdańska z punktu ochrony kontrwywiadowczej funkcjonariuszy SG nie było do końca racjonalnym posunięciem ówczesnego kierownictwa SG. Nadkomisarz Okulski, pełniąc dziesięcioletnią służbę na eksponowanym stanowisku na pograniczu polsko-niemieckim, był zapewne doskonale rozpracowany przez wywiad niemiecki, miały więc ograniczoną swobodę działania jako inspektor celny. Należy pamiętać, że w tym okresie nadkom. Okulski był postacią znaną i zbyt oczywistą na Pomorzu, co zapewne nie uszło uwadze terenowej ekspozyturze Abwehrstelle w Szczecinie. W związku z tym kierownictwo SG najprawdopodobniej w porozumieniu z Oddziałem II SG WP podjęło decyzję o jego zmianie przydziału służbowego.

¹⁴ IPMS w Londynie. Zespół akt międzywojennych. *Roczna lista kwalifikacyjna za rok 1937 nadkomisarza Edwarda Okulskiego komendanta Obwodu SG Tczew*. Akta osobowe nadkomisarza Edwarda Okulskiego, sygn. akt nr AI.9/1/32, k. 25.

¹⁵ *L.O.P.P.* „Młody Gryf” 28 lutego 1932, nr 9, s. 11.

¹⁶ *Gniew*. „Dziennik Pomorski” 12 października 1932, nr 244, s. 8.

¹⁷ *Nadanie odznaki komendanckiej i instruktorskiej PW*. „Dziennik Bydgoski” 21 marca 1936, nr 19.

Udział w kampanii 1939 r.

Na temat udziału nadkomisarza Okulskiego w kampanii wrześniowej nie ma za wiele informacji. Wiadomo, że będąc oficerem rezerwy, dowodzi kompanią wzmocnienia SG. Bierze udział w bitwie granicznej, która rozgrywa się na południowych rubieżach państwa, walcząc w składzie 2 Brygady Górskiej Grupy Operacyjnej Jasło Armii „Karpaty” z wojskami słowackimi i niemieckim. Z dalszej informacji znajdującej się w posiadaniu rodziny wynika, że Edward Okulski

otrzymał 4 września 1939 r. rozkaz zameldowania się w Dubnie, gdzie powierzono mu stanowisko komendanta wojskowego tego miasta. 16 września dochodzi do spotkania z rodziną, która została ewakuowana z Jasła do Zdołbunowa. Był to ostatni kontakt rodziny z nadkomisarzem Okulskim. Jak wspomina jego syn Michał: „16 września 1939 r. ojciec, żegnając się z nami, powiedział, że już się nie spotkamy, bo albo zabiją go Niemcy, albo zginie w sowieckiej niewoli. „Ojciec wyjechał samochodem w godzinach wieczornych w kierunku Dubna”¹⁸. 17 września 1939 r. w związku z informacją o agresji ZSRR na Polskę otrzymuje rozkaz opuszczenia miasta i ewakuacji na przedmoście rumuńskie. Na tym kontakt rodziny z Edwardem Okulskim się urywa.

Nie znając losów wojennych swojego męża, Franciszka Okulska po zakończeniu II wojny światowej rozpoczyna jego poszukiwania. Tropem pozwalającym ustalić dalszy jego los była rodzina Dziuka, kierowcy z okresu kampanii wrześniowej. Franciszka Okulska skontaktowała się z panią Dziuk mieszkającą w Jasle. Według jej relacji major Okulski został zatrzymany przez Sowietów¹⁹. Jednak nie potrafiła potwierdzić, czy kpt. Okulski jeszcze żyje. Kontynuując poszukiwania, Franciszka Okulska 18 lutego 1947 r. napisała list do Komitetu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie z prośbą o pomoc w zdobyciu jakichkolwiek informacji na temat losów jej męża. Z otrzymanej odpowiedzi wynikało, że KMC prowadzi poszukiwania

¹⁸ P. Okulski, *Edward Karol Okulski „Wacław” major Wojska Polskiego, nadkomisarz Straży Granicznej 1891–1940*, mps. w posiadaniu autora, s. 11.

¹⁹ Z relacji przekazanej po zakończeniu II wojny światowej przez świadka zdarzenia sierżanta Dizuka, kierowcy pojazdu służbowego, którym podróżował wówczas komendant Obwodu SG Jasło, wynika, że: „23 września 1939 po między Żółkwią a Złoczowem samochód został zatrzymany przez wojska sowieckie. Tam kazano im opuścić pojazd i wsiąść do pociągu stojącego z wojskiem sowieckim. Kiedy odmówili, wywiązała się „szarpanina”, po czym rozbrojono ich, a płk. Mularczyka oraz nadkomisarze Okulskiego obezwładniono, związano (skręceno) im ręce drutem i wrzucono do stojącego pociągu”. Za: P. Okulski, *Edward Karol Okulski „Wacław”...*, *op.cit.*, s. 12.

jej męża. Brak informacji o losach Okulskiego rodziło wiele kłopotów natury prawnej. W związku z tym 12 maja 1948 r. Franciszka Okulska zwróciła się do Sądu Grodzkiego w Jaśle o uznanie jej męża za nieżyjącego. 5 marca 1949 r. Sąd wydał postanowienie, uznając Edwarda Okulskiego za zmarłego. W tle tej historii tli się przekazywana pokątnie informacja o zbrodni katyńskiej na polskich oficerach.

Decyzja ta nie kończy jednak starań rodziny o ustalenie losów zaginionego nadkom. Okulskiego. Jest początkiem długiej drogi dochodzenia do prawdy historycznej. Kresem tych poszukiwań jest upadek komunizmu w Europie Wschodniej i otwarcie archiwów w krajach byłego ZSRR. 6 stycznia 1991 r. gazeta „Rzeczpospolita” opublikowała listy jeńców NKWD obozu w Ostaszkowie datowane na 7 kwietnia 1940 r. Na liście na pozycji nr 8 widnieje nazwisko nadkom. Edwarda Okulskiego, s. Jana, nr akt 5156. Wkrótce po tym anonsie prasowym rodzina Michała Okulskich otrzymuje od stowarzyszenia „Rodzina Katyńska” z Warszawy ksero oryginalnej listy NKWD. To, co było przypuszczeniem, okazało się prawdą.

Dalsze poznawanie tragicznych losów oficera SG jest możliwe dzięki informacji, jaką rodzina uzyskała od rosyjskiego Memoriału, z której wynika, że major Okulski został zatrzymany i aresztowany podczas ewakuacji na wschód 23 września 1939 r. przez Sowieców w okolicach Żółkwi. Potwierdza to wcześniejsza informacja uzyskana od rodziny sierż. Dziuka. Z dalszej części informacji Memoriału wynika, że po aresztowaniu zostaje osadzony w obozie specjalnym NKWD dla jeńców wojennych w Ostaszkowie, a następnie rozstrzelany w nocy z 11 na 12 kwietnia 1940 r. w podziemiach piwnicy więzienia obwodowego w Twerze (Lista Ostaszkowska z 7 kwietnia 1940 r. a p. poz. nr 8²⁰).

Nadkom. Edward Okulski w dowód uznania jego dotychczasowych zasług dla Rzeczypospolitej został mianowany inspektorem Straży Granicznej na podstawie rozkazu personalnego nr 98 z dnia 17 września 2008 r. wydanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Postać Edwarda Okulskiego odzyskała na nowo swój blask. W wolnej i niepodległej Polsce została upamiętniona na tablicach pamiątkowych oraz podczas ogólnopolskiej akcji sadzenia Dębów Pamięci. Jednym z takich wydarzeń było odsłonięcie 15 września 2009 r. na frontonie budynku, w którym przed wojną znajdował się sztab Obwodu SG Jasło, tablicy pamiątkowej z okazji upamiętnienia 70-lecia walk oddziałów Straży Granicznej z wojskami słowackimi oraz Wermachtem²¹. Na tablicy pamiątkowej, powstałej dzięki staraniom Stowarzyszenia Weteranów Formacji Granicznych, poświęconej oficerom przedwojennej SG – ofiarom zbrodni katyńskiej znajduje się nazwisko insp. Edwarda Okulskiego.

Edward Okulski był dwukrotnie żonaty. Pierwszy związek małżeński zawarł z Olgą Miranowicz, która zmarła w styczniu 1928 r. Po raz drugi ożenił się 29 grudnia 1928 r. z Franciszką Eugenią Dublewicz. Był ojcem czworga dzieci: z pierwszego małżeństwa – Zbigniewa (ur. 12 lutego 1922 r.), Ireny (ur. 25 grudnia 1923 r.), Michała (ur. 19 września 1925 r.) oraz z drugiego związku – Zofii (ur. 13 stycznia 1929 r.).

²⁰ M.J. Rubas *Katyńska Lista strat polskich formacji granicznych*, Warszawa 2000 r., s. 118.

²¹ W uroczystości, która miała miejsce 15 września 2009 r., odsłonięcia tablicy pamiątkowej na frontonie budynku dawnego sztabu Obwodu SG Jasło uczestniczył także autor tekstu, który reprezentował wówczas komendanta Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej w Przemyślu. Wtedy też miał okazję poznać Pawła Okulskiego, wnuka inspektora Edwarda Okulskiego.

Wspominając Edwarda Okulskiego warto odnotować kolejną informację o jego najbliższej rodzinie. Podczas drugiej wojny światowej syn jego - Michał Okulski w wieku 19 lat, w 1944 roku wstąpił do 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty Armii Krajowej, z którą przeszedł szlak bojowy. Powyższe świadczy o patriotycznej atmosferze jaka panowała w domu rodzinnym Okulskich.

Awanse

W Wojsku Polskim: sierż. – 1916 r., chor. – 1918 r., ppor. – 1918 r., por. – 1919 r., kpt. – 1920 r., major – 19 marca 1939 r., ppłk – 2007 r. W Straży Granicznej: komisarz – 1929 r., nadkomisarz – 1933 r., inspektor – 2008 r.

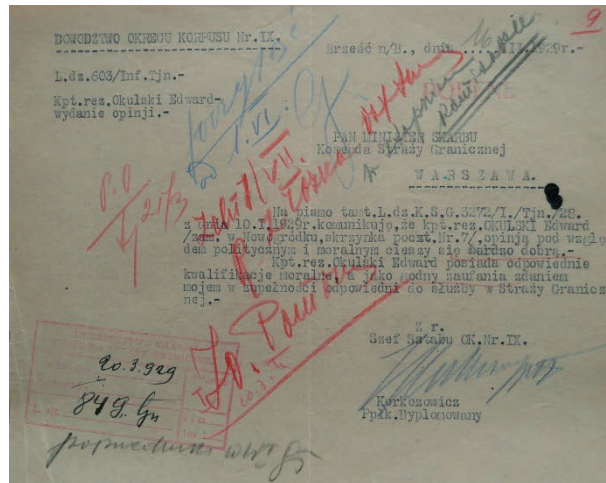
Odnaczenia

Srebrny krzyż *Virtuti Militari* V klasy nadany dekretem nr 2630 Naczelnego Wodza z dnia 16 lutego 1922 r., czterokrotnie Krzyż *Walecznych* za udział w wojnie 1919–1920, Odznaka „Za wierną służbę”, Odznaka pamiątkowa „Krzyż za zdobycie Wilna 1919”, Odznaka Pamiątkowa Frontu Litewsko-Białoruskiego, Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921, austriacki Srebrny Medal *Waleczności II Klasy*, Krzyż *Niepodległości*, Złoty Krzyż *Zasługi*, Srebrny Krzyż *Zasługi*, Medal *Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości*, Srebrny Medal *Za Długoletnią Służbę*, Odznaka Pamiątkowa Straży Granicznej.

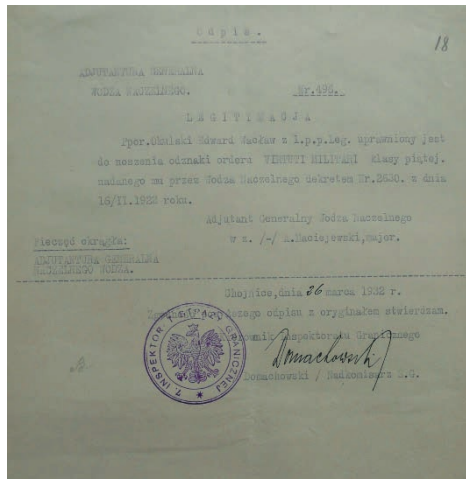
Podsumowanie

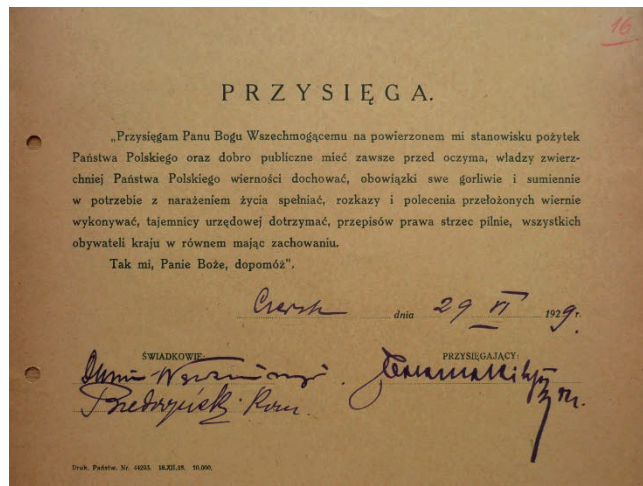
Życiorys inspektora Edwarda Okulskiego jest ciekawy i jednocześnie charakterystyczny dla osób z tamtego okresu. Jego zasługi na polu walki o *Niepodległą Polskę* oraz fakt służby w Legionach Polskich z jednej strony są atutem do dalszej kariery zawodowej w odrodzonej II Rzeczypospolitej, z drugiej zaś stanowią jego obciążenie. Przeszłość wojenna sprawia, że Okulski ma duże oczekiwania wobec Ojczyzny. Służba w Wojsku Polskim z jej hierarchią służbową, rygiem, obowiązującymi regulaminami nie spełnia jego aspiracji. Jest źródłem niepowodzenia. Z kolei służba w Straży Granicznej, która w sposób znaczący różniła się od typowej służby koszarowej w wojsku, dała mu satysfakcję zawodową i uznanie zarówno u przełożonych, jak i w społeczności lokalnej. To właśnie dzięki dynamizmowi, jakie stwarzało życie na pograniczu, nietypowym oraz nieszablonowym operacjom granicznym, mającym coś w swojej naturze z działań dawnego zagończyka, a także uznaniu, jakim się cieszył w społeczności lokalnej, komisarz Edward Okulski wpasował się w ówczesny system z pożytkiem dla siebie i państwa. Wydawałoby się, że z uwagi na swój wiek (48 lat) mógłby po latach służby cieszyć się z przywilejów zasłużonej emerytury. Nadchodząca wojna i okupacja, w tym przypadku sowiecka, brutalnie zakończyła jego życie. Kolejny raz przewrotny los przyczynił się do tego, że przeszłość wojenna oraz zasługi w walce o *Niepodległą* stały się przyczyną końca życia zakończonym strzałem w tył głowy przez rosyjskiego kata w piwnicach więzienia w Twerze w kwietniu 1940 r.

ANEKS

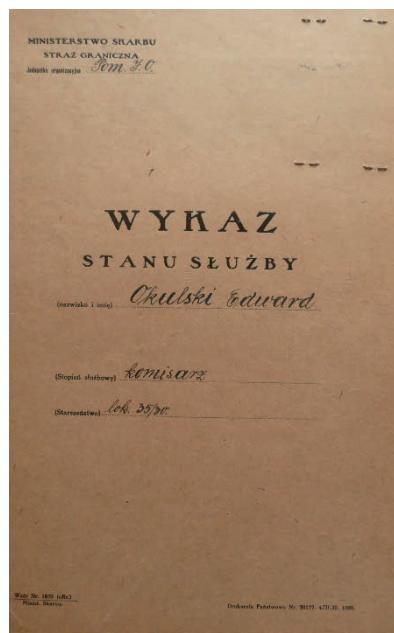

1. Poświadczenie moralności E. Okulskiego wydane przez DOK nr IX.

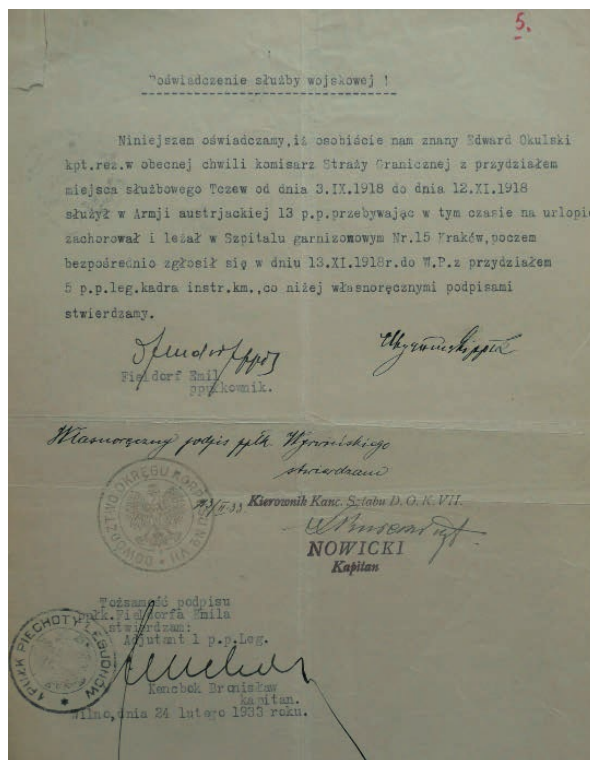
2. Odpis legitymacji nadania srebrnego orderu Virtuti Militari nadanego w 1922 r.
por. E. Okulskiemu za zasługi na polu walki.

3. Zaświadczenie o złożeniu 29 lipca 1929 r. przysięgi w SG przez kom. E. Okulskiego.

4. Skan pierwszej strony Wykazu służby kom. E. Okulskiego.

5. Kopia zaświadczenia o odbyciu służby przez E. Okulskiego wojskowej w armii austriackiej.

Zamieszczone skany w aneksie pochodzą z akt personalnych nadkom E. Okulskiego przechowywanych w IPMS w Łodynie, sygn. akt nr AI.9/1/32.

Piotr Kozłowski
 nr ORCID 0000-0002-9248-0560
 DOI: 10.30657/pha.37.2025.13
 (Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu)
 e-mail: nikea0@poczta.onet.pl